

УДК 332.1: 334.012.23

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.5>**Бойко Л.О.**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
(м. Херсон / м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3699-6906>

Boiko Liudmyla

Kherson State Agrarian and Economic University
(Kherson / Kropyvnytskyi)

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS AN EFFECTIVE APPROACH TO SOLVING SOCIAL PROBLEMS

Соціальне підприємництво стає все більш актуальною та важливою складовою сучасного суспільства. Ця дослідницька робота присвячена вивченню ролі соціального підприємництва як ефективного підходу до вирішення соціальних проблем. У роботі аналізується сутність соціального підприємництва, його основні принципи та характеристики. Досліджуються приклади успішного впровадження соціальних підприємств у різних країнах світу та їх вплив на вирішення конкретних соціальних проблем. Особлива увага приділяється можливостям і перспективам розвитку соціального підприємництва в Україні та шляхам підтримки цього напрямку на державному та місцевому рівнях. Дослідження має на меті розкрити потенціал соціального підприємництва як інструменту для зміни соціально-економічного простору та покращення якості життя громадян.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальні проблеми, потенціал, якість життя, інклюзивність.

Social entrepreneurship is becoming an increasingly topical and important component of the modern society. This research paper studies the role of social entrepreneurship as an effective approach to solving social problems. The study analyzes the essence of social entrepreneurship, its main principles and characteristics. It examines the examples of successfully bringing social enterprises into effect in different countries of the world and their impact on solving certain social problems. Special attention is paid to the possibilities and prospects of the development of social entrepreneurship in Ukraine and the ways to support this area at the state and local levels. The study aims to reveal the potential of social entrepreneurship as an instrument for changing the socioeconomic space and improving the living standards of the citizens. The purpose of this research is to analyze the effectiveness of social entrepreneurship as an instrument for solving social problems and to identify the main obstacles preventing its development. The tasks of the study are as follows: to evaluate the present state of social entrepreneurship in Ukraine and in the world; to identify the main problems and challenges faced by social entrepreneurs; to examine the effective models of social entrepreneurship which contribute to solving social problems. The development of social entrepreneurship in Ukraine demonstrates that this sector possesses substantial potential for solving social problems and promoting economic development. The support of the government, international organizations and civil society is crucial for further growth of social enterprises. The Ukrainian experience shows that social entrepreneurship can be an effective instrument for making positive changes in society, especially under conditions of economic and social challenges. Enhancing awareness of social entrepreneurship will contribute to involvement of new participants, resources and support, which in turn will allow more effectively solving social problems of society.

Keywords: social entrepreneurship, social problems, potential, living standards, inclusiveness.

Постановка проблеми. Соціальні проблеми, такі як бідність, безробіття, нерівний доступ до освіти та медичних послуг, екологічні виклики, є нагальними питаннями, що потребують інноваційних та сталих рішень. Традиційні методи їх вирішення часто не дають бажаних результатів через обмежені ресурси, бюрократію та недостатню гнучкість. У цьому контексті соціальне підприємництво виступає як перспективний та ефективний підхід, що поєднує бізнес-стратегії з соціальними цілями. Соціальне підприємництво спрямоване на створення соціальної цінності шляхом використання інноваційних бізнес-моделей. Соціальні підприємці орієнтуються на вирішення конкретних проблем у громадах, надаючи можливості для самозайнятості, покращення якості життя та підвищення добробуту населення. Враховуючи зростаючу потребу в інноваційних та ефективних методах вирішення соціальних проблем, дослідження соціального підприємництва має велике значення для розвитку суспільства і підвищення якості життя громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в Україні спостерігається зростаючий інтерес до розвитку соціального підприємництва, це призводить до того, що проблематика стає центральною і вітчизняні науковці зараз активно досліджують питання щодо функціонування соціальних підприємств. Зокрема, Ільченко В. та Пістунова В. розглядають соціальне підприємництво як інноваційну ланку українського бізнесу, яка спроможна вирішувати соціальні проблеми через інноваційні, соціальні та економічні рішення [1]. Дороніна О.А. та ін. обґрунтовують роль соціального підприємництва як антикризового інструменту поживлення економіки та ринку праці, підтримки соціально-вразливих груп населення та вирішення нагальних соціальних потреб громад в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України [2].

Автором Бойда С.В. висвітлено діалектичний взаємозв'язок комерційного та соціального підприємництва та доведено, що соціальні підприємства мають значний потенціал розвитку, особливо під час та після війни; здійснено SWOT-аналіз діяльності соціальних підприємств з урахуванням ризиків воєнного стану (визначено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози соціальних підприємств) [3]. Голубев О.В. наголошує, що складність структури соціальних проблем, з якими стикається суспільство на відповідному етапі свого розвитку визначає особливості вироблення підходів до вирішення соціальних проблем. Через розкриття поняття «потенціал» обґрунтовує сутність «потенціалу соціального підприємництва» [4]. Ачкасова О. акцентує увагу на тому, що діяльність соціальних підприємств сприяє вирішенню проблем соціально незахищених людей, їх працевлаштування та громадської адаптації [5]. Але, додаткові дослідження у сфері соціального підприємництва є не лише дотичною потребою, але й стратегічним кроком для глибшого розуміння цього явища та розробки ефективних стратегій його підтримки і розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є аналіз ефективності соціального підприємництва як інструменту для вирішення соціальних проблем, виявлення основних бар'єрів, що перешкоджають його розвитку. Завдання дослідження: оцінити сучасний стан соціального підприємництва в Україні та світі; визначити основні проблеми та виклики, з якими стикаються соціальні підприємці; дослідити ефективні моделі соціального підприємництва, що сприяють вирішенню соціальних проблем.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво – це діяльність, яка поєднує соціальні цілі з комерційною практикою. Соціальні підприємці використовують бізнес-методи для створення соціальної цінності, спрямованої на вирішення суспільних, екологічних або культурних проблем. Основна мета соціального підприємництва – не максимізація прибутку, а досягнення позитивного соціального впливу. Прибуток, отриманий від такої діяльності, зазвичай реінвестується у розвиток соціальних проектів або на підтримку соціальних ініціатив. Однак, попри потенціал соціального підприємництва, існує ряд викликів, які стримують його розвиток та ефективність (рис.1).

Рис. 1. Основні проблеми соціального підприємництва

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Однією з основних проблем, з якими стикається соціальне підприємництво, є низька обізнаність серед населення, підприємців та державних органів про його суть, переваги та можливості. Багато людей просто не знають про існування соціального підприємництва як окремої форми бізнесу. Часто громадяни не розуміють, чим соціальне підприємництво відрізняється від традиційного бізнесу чи благодійності. Відсутність чітких визначень та пояснень призводить до плутанини та неправильних уявлень. У суспільстві мало відомо про успішні приклади соціальних підприємств, які могли б служити натхненням та показувати можливості цього виду діяльності. Поширення інформації про такі приклади може значно підвищити інтерес до соціального підприємництва. Державні органи часто не приділяють достатньої уваги популяризації соціального підприємництва. Відсутність державних програм підтримки та ініціатив з інформування громадськості обмежує можливості для розвитку цього сектора.

Соціальні підприємства, які поєднують бізнес-підходи з соціальною місією, стикаються з рядом проблем при залученні фінансування. Інвестори та фінансові установи не завжди готові вкладати кошти у проекти, що мають соціальну спрямованість, через високі ризики та тривалий період окупності. Соціальні підприємства часто мають високі початкові витрати і тривалий період окупності інвестицій. Інвестори можуть бути неготові вкладати кошти в проекти, які мають довготривалий горизонт повернення інвестицій.

Недосконале законодавство є однією з основних перешкод для розвитку соціального підприємництва у нашій державі. Відсутність чітких правових норм та регулювань ускладнює діяльність соціальних підприємств та стримує їх зростання. У багатьох країнах світу, включаючи Україну, соціальні підприємства не мають окремого правового статусу. Це призводить до того, що вони реєструються як традиційні комерційні підприємства або благодійні організації, що не відображає їхню подвійну місію – комерційну та соціальну.

Соціальні підприємці часто стикаються з численними викликами, одним з яких є обмежений доступ населення до важливих освітніх ресурсів. Вони нерідко мають труднощі у знаходженні тренінгів та консультацій, які б допомогли їм розвивати навички управління бізнесом, фінансового планування та маркетингу. Без належної освіти та підтримки, соціальним підприємцям важко ефективно керувати своїми

підприємствами, розробляти стратегії для стабільного фінансового зростання та пропонувати свої продукти чи послуги на ринку. Відсутність доступу до таких ресурсів значно обмежує потенціал та здатність досягати своїх соціальних і економічних цілей, що в кінцевому підсумку впливає на їх внесок у вирішення соціальних проблем та розвиток громади. Соціальні мережі відіграють важливу роль для соціального підприємництва під час війни, забезпечуючи можливості для комунікації, підтримки та його розвитку [6-8].

Наявність спеціалізованих інкубаторів, акселераторів та мереж підтримки є критично важливим для успішного розвитку соціального підприємництва. Ці інституції забезпечують соціальних підприємців необхідними знаннями, ресурсами та контактами, що допомагають їм розвивати та втілювати в життя свої проекти. Інкубатори пропонують середовище, де нові підприємства можуть отримати доступ до наставництва, фінансових консультацій та навчальних програм, що дозволяє їм уникати поширених помилок та підвищувати свою ефективність. Акселератори, зокрема, допомагають соціальним підприємцям швидше масштабувати свій бізнес, надаючи інтенсивні навчальні програми, доступ до інвесторів та можливості для нетворкінгу. Мережі підтримки, такі як асоціації та спільноти соціальних підприємців, надають платформу для обміну досвідом, співпраці та підтримки. Вони допомагають підприємцям знайти партнерів, обговорити виклики та отримати поради від колег, що вже пройшли подібний шлях.

Однак, така інфраструктура часто недостатньо розвинена. У багатьох регіонах відсутні спеціалізовані програми та організації, які б підтримували соціальних підприємців на всіх етапах розвитку їх бізнесу. Це обмежує можливості для навчання, фінансування та розширення соціальних підприємств. Без належної інфраструктури соціальним підприємцям складніше досягати своїх цілей та здійснювати значний вплив на суспільство.

Цікавий досвід зарубіжних країн у розвитку соціального підприємництва надає цінні уроки та приклади для інших країн, які прагнуть розвивати цей сектор. Кілька прикладів з різних куточків світу показують різноманітність підходів та інноваційні рішення, що сприяють успіху соціальних підприємств.

Великобританія вважається лідером у розвитку соціального підприємництва в Європі. Перше соціальне підприємство з'явилося там ще у 1844 році, і зараз країна налічує близько 70 тисяч таких підприємств. Це забезпечує роботою практично 2 мільйони людей, що складає близько 3% від загального населення. Ураховуючи широкий спектр сфер, в яких активно діють соціальні підприємства, їх вплив на суспільство стає ще більш значущим. Ці підприємства не лише створюють робочі місця для мільйонів людей, але й вирішують соціальні проблеми, надаючи підтримку вразливим групам населення, створюючи робочі місця в економічно вразливих районах та сприяючи сталому розвитку. Важливим аспектом соціального підприємництва є його значний внесок у економіку країни, що складає майже 9% ВВП. Це свідчить про те, що соціальні підприємства перетворюються на важливого гравця на ринку, який відіграє ключову роль у загальному економічному розвитку. З таким вражаючим впливом соціального підприємництва у Великобританії, його досвід та практики можуть послужити прикладом для інших країн у розвитку та поширенні соціального підприємництва як ефективного інструменту для вирішення соціальних проблем.

Цікавим є також досвід Ізраїлю у розвитку соціального підприємництва, який має значний вплив на соціальну інтеграцію та реабілітацію вразливих категорій населення. Наприклад, підприємство «Nameshaket» – чудовий приклад успішного соціального підприємства, яке не лише створює робочі місця для осіб з інвалідністю, але й активно сприяє їхній соціалізації та реабілітації. Залучення до роботи на цьому підприємстві надає людям з інвалідністю можливість заробляти гідний дохід і відчувати себе корисними та цінними членами суспільства. Особливо вражає той факт, що половина

підприємства належить державі, що свідчить про важливість партнерства між урядом та приватним сектором у розвитку соціального підприємництва. Така співпраця значно посилює соціальний вплив та ефективність програм і ініціатив, спрямованих на інтеграцію та підтримку вразливих груп населення.

У США соціальне підприємництво набирає обертів завдяки розвиненій інфраструктурі підтримки, включаючи численні інкубатори, акселератори та фінансові інструменти. Програми, як-от Echoing Green та Ashoka, надають фінансування, наставництво та ресурси для соціальних підприємців. Американські соціальні підприємства часто фокусуються на вирішенні проблем освіти, охорони здоров'я, екології та соціальної справедливості.

Індія є одним з найбільш динамічних ринків для соціального підприємництва. Завдяки своїм численним соціальним та економічним викликам, країна стала родючим ґрунтом для інновацій у цій сфері. Організації, такі як SELCO, що забезпечує доступ до сонячної енергії для бідних сільських громад, демонструють, як соціальні підприємства можуть покращувати життя людей, забезпечуючи сталий розвиток.

Швеція також демонструє успішний досвід у розвитку соціального підприємництва, особливо в сфері екологічних ініціатив. Соціальні підприємства, такі як «Soract», зосереджуються на створенні сталих рішень для екологічних проблем, одночасно надаючи робочі місця та сприяючи соціальній інтеграції.

У Південній Кореї уряд активно підтримує соціальні підприємства через різноманітні політики та програми фінансування. Закон про соціальне підприємництво, прийнятий у 2007 році, визначає соціальні підприємства та встановлює заходи для їх підтримки, включаючи фінансові субсидії та податкові пільги [9].

В Україні соціальне підприємництво також отримало значний розвиток за останні роки, хоча цей процес супроводжувався численними викликами. Українські соціальні підприємства стали важливими гравцями на ринку, демонструючи здатність вирішувати соціальні проблеми та сприяти економічному розвитку. Історія соціального підприємництва в Україні бере свій початок з 1990-х років, коли внаслідок економічних реформ та переходу до ринкової економіки з'явилася необхідність у нових формах підприємницької діяльності, спрямованих на вирішення соціальних проблем. З початку 2000-х років соціальні підприємства почали активно розвиватися, підтримуючи вразливі категорії населення, такі як люди з інвалідністю, безробітні, ветерани та інші соціально незахищені групи.

В Україні діють численні успішні соціальні підприємства, які демонструють інноваційний підхід до вирішення соціальних проблем. «Горіховий дім» у Львові – соціальне підприємство, яке надає роботу та підтримку жінкам, які пережили складні життєві обставини. Підприємство виробляє кондитерські вироби, забезпечуючи працевлаштування та соціальну адаптацію своїм працівницям. «Ласка» – київський магазин секонд-хенду, який спрямовує прибуток на благодійні проекти, підтримуючи екологічні та соціальні ініціативи. «Urban Space 100» в Івано-Франківську – ресторан, створений на базі громадських ініціатив, де 80% прибутку спрямовується на міські проекти, що сприяють розвитку громади.

Відомі ветеранські бізнеси Veterano Pizza, Veterano Coffee, Veterano Brownie можуть вважатися соціально відповідальними, незважаючи на відсутність прямого використання терміну «соціальний». Вони не акцентують це у своїй рекламі, але їхні дії, такі як працевлаштування представників вразливих категорій населення та спрямування частини прибутку на соціальні проекти, свідчать про їхню соціальну відповідальність. Зазвичай підприємства, які займаються соціальною відповідальністю, можуть це робити через конкретні дії, а не завжди через пряму рекламу. Таким чином, навіть якщо вони не використовують термін «соціальний» у своїй маркетинговій стратегії, їхні дії мають позитивний вплив на суспільство сприяючи соціальному благополуччю [10].

Після початку війни відомий ресторатор Євген Клопотенко відкрив у Львові заклад «Інші». Він не назвав це соціальним бізнесом, проте ресторан має відповідну модель – забезпечує безкоштовним харчуванням тих, хто не має коштів для оплати. Ця соціальна цінність створюється за рахунок тих, хто платити готовий, а також пожертв та благодійних внесків. Крім того, ресторан створив робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, що теж є різновидом критеріїв соціального підприємництва [11].

Багато підприємств повідомляють, що вони перераховують частину свого доходу або прибутку на підтримку армії, гуманітарних проєктів чи інших соціальних ініціатив. По суті, вони займаються соціальним підприємництвом, поєднуючи ведення бізнесу з допомогою суспільству. Хотілося б, якби ця тенденція продовжувалась і після закінчення війни, ставши звичайною практикою. Для цього нам слід почати використовувати терміни, які вже закріпились у світовому економічному дискурсі. Це допоможе краще пояснювати суть процесу всім учасникам, швидше залучати ресурси та ефективніше просувати свої ідеї та проєкти [12].

Висновки. Розвиток соціального підприємництва в Україні демонструє, що цей сектор має значний потенціал для вирішення соціальних проблем та сприяння економічному розвитку. Підтримка з боку держави, міжнародних організацій та громадянського суспільства є критично важливою для подальшого зростання соціальних підприємств. Український досвід показує, що соціальне підприємництво може бути ефективним інструментом для створення позитивних змін у суспільстві, особливо в умовах економічних та соціальних викликів.

Розвиток інфраструктури підтримки соціального підприємництва вимагає активної участі уряду, громадських організацій та приватного сектору. Створення спеціалізованих програм, фінансових інструментів та платформ для обміну досвідом може значно покращити умови для соціальних підприємців та сприяти їх успішному розвитку. Збільшення обізнаності про соціальне підприємництво сприятиме залученню нових учасників, ресурсів та підтримки, що в свою чергу дозволить більш ефективно вирішувати соціальні проблеми в суспільстві. Залучення фінансування є критично важливим для успішного розвитку соціального підприємництва. Вирішення зазначених проблем дозволить соціальним підприємствам отримувати необхідні ресурси для реалізації своїх соціальних місій та сприятиме сталому розвитку суспільства.

Досвід зарубіжних країн демонструє, що успішний розвиток соціального підприємництва залежить від створення сприятливої екосистеми, яка включає доступ до фінансування, навчання, наставництва та політичної підтримки. Інноваційні підходи та партнерства між урядом, приватним сектором та громадськими організаціями є ключовими елементами, що будуть сприяти стійкому розвитку соціального підприємництва та значному соціальному впливу.

Список використаних джерел:

1. Ільченко, В., & Пістунова, В. Можливості фінансування соціального підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2023. № (26). С. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7>
2. Дороніна О.А., Трегубов О.С., Якімова Н.С. Потенціал розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. *Економіка і організація управління*, 2022. № 4(48). С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4.3>
3. Бойда, С. Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № (58). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58->
4. Голубев, О.В. Оцінювання потенціалу розвитку соціального підприємництва в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № (3). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-0>
5. Ачкасова, О. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № (37). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>

6. Бойко В.О., Осадчий А.А., Бойко Л.О. Соціальні мережі – перспективний напрям просування бізнесу у підприємницькій діяльності. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. № 2 (77). С. 178–185

7. Бойко Л.О., Колінко А.Д. Соціальні мережі для бізнесу: яку платформу обрати. Підприємство і торгівля: тенденції розвитку: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 травня 2021 року). – Одеса: Державний університет «Одеська політехніка», 2021. С. 28–31.

8. Кирилов Ю.С., Грановська В.Г., Крикунова В.М., Жосан Г.В., Бойко В.О. Цифрова економіка. Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛІУС, 2020. 228 с.

9. Коваль О.П. Зарубіжний досвід соціального підприємництва і перспективи його застосування в Україні. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/202402/az_socpidpriemnictvo_16_022024.pdf

10. Корнецький А. Veterano Pizza, «Горіховий Дім», «Україна без сміття» – бізнес, який приховує свою соціальність, бо в Україні це непопулярно. Як це змінити. URL: <https://forbes.ua/leadership/veterano-pizza-gorikhoviy-dim-ukraina-bez-smittya-biznes-yakiy-prikhovue-svoyu-sotsialnist-bo-v-ukraini-tse-nepopulyarno-yak-tse-zminiti-20112021-2815>

11. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. URL: <http://surl.li/fbsls>

12. Дедікова В.О., Бойко Л.О. Роль соціального підприємництва у вирішенні суспільних проблем людства. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 2 листопада 2022 р.; Державний біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 29–30.

References:

1. Ilchenko, V., & Pistunova, V. (2023) Mozhlivosti finansuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Possibilities of financing social entrepreneurship in Ukraine]. *Entrepreneurship and Innovation*, no. (26), pp. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7>

2. Doronina, O., Tregubov, O. Yakymova, N. (2022) Potentsial rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva na Vinnychchyni [Potential for the social entrepreneurship development in Vinnychnina]. *Economics and organization of management*, no. 4(48), pp. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4.3>

3. Boida, S. (2023) Sotsialne pidpriemnytstvo yak instrument plisliavoiennoi vidbudovy ekonomiky Ukrainy [Social entrepreneurship as a tool for post-war economic reconstruction in Ukraine]. *Economy and Society*, no. (58). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-25>

4. Golybev, O. B. (2022) Otsiniuvannia potentsialu rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Assessment of the Development Potential of Social Entrepreneurship in Ukraine]. *Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, no. (3). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-07>

5. Achkasova, O. (2022) Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Development of social entrepreneurship in Ukraine under martial law]. *Economy and Society*, no. (37). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>

6. Boiko, V. O., Osadchyi, A. A., Boiko, L. O. (2021) Sotsialni merezhi – perspektyvnyi napriam prosvannia biznesu u pidpriemnytskii diialnosti [Social networks as a promising trend in business promotion of entrepreneurial activity]. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 2 (77), pp. 178–185.

7. Boiko L. O., Kolinko A. D. (May 20–21, 2021) Sotsialni merezhi dla biznesu: yaku platformu obraty [Social networks for business: what platform to choose]. *Pidpriemnytstvo i torhivlia: tendentsii rozvytku: materialy IV Mizhнародnoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Odessa: State University «Odesa Polytechnic», pp. 28–31.

8. Kyrylov Yu. Ie., Hranovska V. H., Krykunova V. M., Zhosan H. V., Boiko V. O. (2020) Tsyfrova ekonomika. Kryptovaliuty [Digital economics. Cryptocurrencies]: navchalnyi posibnyk. Kherson: OLDI-PLIUS, 228 p.

9. Koval, O. P. Zarubizhnyi dosvid sotsialnoho pidpriemnytstva i perspektyvy yoho zastosuvannia v Ukraini [Foreign experience of social entrepreneurship and prospects for its application in Ukraine]. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/202402/az_socpidpriemnictvo_16_022024.pdf

10. Kornetskyi, A. Veterano Pizza, «Horikhovyi Dim», «Ukraina bez smittia» – biznes, yakiy prykhovuie svoiu sotsialnist, bo v Ukraini tse nepopulyarno. Yak tse zminyty [Veterano Pizza, «Horikhovyi Dim», «Ukraina bez smittia» – business, which hides its socialism, because in Ukraine it is unpopular. How to change it]

hovy Dim”, “Ukraine without garbage” are businesses that hide their sociality, because it is not popular in Ukraine. How to change it]. Available at: <https://forbes.ua/leadership/veterano-pizza-gorikhoviy-dim-ukraina-bez-smittyi-biznes-yakiy-prikhovue-svoyu-sotsialnist-bo-v-ukraini-tse-nepopulyarno-yak-tse-zmyniti-20112021-2815>

11. Kornetsky, A. Viina yak katalizator sotsialnoho pidpriemnytstva [War as a catalyst for social entrepreneurship]. Available at: <http://surl.li/fbsls>

12. Diedikova V. O., Boiko L. O. (November 2, 2022) Rol sotsialnoho pidpriemnytstva u vyrishenni suspilnykh problem liudstva [The role of social entrepreneurship in solving social problems of humanity]. Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku ahroprodovolchoi sfery, industrii hostynnosti ta torhivli: tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo praktychnoi internet-konferentsii. Derzhavnyi biotekhnolohichniy universytet. Kharkiv. P. 29–30.
